ÚSTAV SVETOVEJ LITERATÚRY SAV
INSTITUTE OF WORLD LITERATURE SAS

Roman Mikuláš a kol.

Podoby literárnej vedy

Teórie – Metódy – Smery

VEDA
vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied
Bratislava 2016

Obsah

Úvod 7

Poetika (Tibor Žilka) 11
Rétorika (Tibor Žilka) 19
Genológia (Tibor Žilka) 31
Štylistika (Tibor Žilka) 38
Verzológia (Tibor Žilka) 45
Metrika (Tibor Žilka) 54

* * *

Literárna hermeneutika (Roman Mikuláš) 60
Pozitivistická literárna veda (Roman Mikuláš) 67
Literárna komparatistika (Róbert Gáfrik, Miloš Zelenka) 74
Tematológia (Miroslava Režná) 93
Dejiny ducha (Roman Mikuláš) 102
Fenomenológia literatúry (Ladislav Šimon) 108
Ruský formalizmus (Soňa Pašteková) 113
Štrukturalizmus a poštrukturalizmus (Pavel Matejovič) 124
Recepčná estetika (Roman Mikuláš) 137
Literárna sociológia (Andrea Mikulášová) 147
Kritika ideológie (Ladislav Šimon) 156
Analýza diskurzu (Roman Mikuláš, Andrea Mikulášová) 161
Semiotika a literárna veda (Krisztián Benyovszky) 172

* * *

Literárna komunikácia (Ľubomír Plesník, Roman Mikuláš) 190
Naratológia (Zuzana Malinovská) 205
Intertextualita (Ján Jambor) 220
Translatológia (Marián Andričík) 237
Historiografia literatúry (Soňa Pašteková) 244

* * *

Intertextualita

JÁN JAMBOR

Intertextualita je fenomén, ktorý sa vyskytuje vo všetkých funkčných štýloch jazyka (napr. v umeleckom, hovorovom či odbornom štýle) a v rôznych typoch textov (napr. v románe, úradnom liste či novinovom článku). V literárnej vede neexistuje jednotná definícia tohto pojmu. Jednotliví teoretici vymedzujú jeho rozsah a obsah štyrmi spôsobmi – najširšie, širšie, užšie alebo najužšie. V najširšom význame, ktorý vychádza z pozícií postštrukturalizmu, sa intertextualitou spravidla rozumie všeobecná vlastnosť literárnych textov vzťahovať sa na iné, aj neliterárne texty. Širšie, užšie a najužšie chápanie intertextuality nadväzuje na tradíciu štrukturalizmu a hermeneutiky. V užšom význame sa týmto pojmom označuje vzťah konkrétneho literárneho textu aspoň k jednému inému, aj neliterárnemu, staršiemu textu, ktorý sa prejavuje priamo v tomto konkrétnom texte a podieľa sa na jeho významovej výstavbe. Toto chápanie sa často rozširuje o vzťah konkrétneho literárneho textu k skupine či triede textov (napr. žáner alebo typ diskurzu), s ktorými tento text súvisí, pričom táto súvislosť sa prejavuje priamo v texte a podieľa sa na jeho významovej výstavbe. Takto vzniká širšie chápanie intertextuality. S najužším vymedzením pojmu intertextualita sa stretávame u Gérarda Genetta, ktorý ju obmedzuje len na tri konkrétne formy medzitextových vzťahov (pozri nižšie).

Uvažovanie o intertextualite vychádza z myšlienky, že literárne texty neexistujú izolovane, ale v širšom kontexte. Pre intertextualitu nie je dôležitý vnútrotextový kontext (intratextový kontext, kotext), ktorým rozumieme súhrn všetkých prvkov textu (t. j. text ako celok), a ani mimotextový (extratextový) kontext, ktorý predstavuje napr. život autora, politická, hospodárska či kultúrna situácia v období vzniku diela, ale aj literárny život v tomto období. Pri intertextualite hrá rozhodujúcu úlohu, ako literárny text nadväzuje na iné texty, t. j. jeho medzitextový (intertextový) kontext.

Od intertextuality treba odlíšiť intermedialitu, ktorou sa všeobecne rozumejú vzťahy medzi jednotlivými médiami v technickom zmysle slova a jednotlivými umeleckými druhmi, ktoré sa prejavujú v konkrétnom umeleckom diele. Pre potreby literárnej vedy možno intermedialitu vymedziť ako vzťah konkrétneho literárneho textu, t. j. pamäťou či písmom zachyteného slovesného umeleckého diela, minimálne k jednému inému mediálnemu produktu alebo umeleckému dielu, ktoré pracuje primárne s nejazykovým znakovým systémom (napr. hudba s tónmi, maliarstvo s farbami a formami).

Náčrt dejín intertextuality

Jav, ktorý sa v súčasnosti označuje pojmom intertextualita, je oveľa starší ako samotný pojem. To isté platí aj o jeho teoretickej reflexii, ktorej ťažiskom bolo až do vzniku ucelenej teórie intertextuality koncom 60. rokov 20. storočia uvažovanie o jednotlivých formách intertextových vzťahov (napr. citát, alúzia, paródia či travestia).

Už v antike sa texty nevzťahovali len na mimoliterárnu skutočnosť, ale aj na seba navzájom. Popri „imitatio vitae" (napodobňovanie života) alebo „imitatio naturae" (napodobňovanie prírody) existovalo „imitatio veterum" (napodobňovanie starších vzorových autorov), rozšírené o „aemulatio" – súperivé napodobňovanie a prekonávanie takýchto autorov (pozri Pfister 1985a, 1). Toto napodobňovanie a rešpektovanie pravidiel písania, ktoré predpisovali poetika a rétorika, dominovali aj v európskom stredoveku, pričom vzorom sa stali diela kresťanského zamerania. Napriek tomu, že v ranom novoveku vznikla originalita a autorstvo umelca v dnešnom zmysle slova, „imitatio veterum" a „aemulatio" (oba zhrnuté do zjednodušeného „imitatio" v opozícii k „mimesis", vyjadrujúcemu napodobňovanie skutočnosti) hrali dôležitú úlohu aj v literatúre renesancie, baroka a klasicizmu. Od čias renesancie sa do cieľavedomého a intenzívneho medzitextového odkazovania vrátila antická literatúra.

Hoci je pojem „imitatio" najvýznamnejší predchodca pojmu intertextualita, sú podľa Matíasa Martínezа medzi nimi tri zásadné rozdiely:

1. Kým autor píšuci v duchu „imitatio" uznával prevahu napodobňovaného diela a prípadne sa ho pokúšal tvorivo prekonať, autor využívajúci intertextualitu pristupuje k literárnej tradícii oveľa slobodnejšie, pretože nemá zviazané ruky všeobecne záväznými pravidlami písania.
2. Zatiaľ čo v obdobiach, pre ktoré bolo typické „imitatio", sa napodobňovali v prvom rade vzorové diela patriace k literárnohistorickému kánonu, v obdobiach, pre ktoré je typická intertextualita, sa nepripisuje kanonizovaným dielam privilegované postavenie v porovnaní s inými textami, na ktoré sa odkazuje.
3. Na rozdiel od „imitatio", v ktorého centre stála popri autorite napodobňovaného autora aj osobnosť napodobňujúceho autora, prejavujúca sa v jeho vzdelaní a schopnostiach, intertextualita kladie do popredia samotné texty (pozri Martínez 1996, 444).

S nástupom preromantizmu a romantizmu v 18. storočí sa pri tvorbe literárneho diela posilnila úloha autorskej originality, zanikli všeobecne platné pravidlá písania a napodobňovanie vzorov ustúpilo do úzadia. Odkazovanie na iné texty sa však z literatúry nevytratilo. Intertextualita a intermedialita sa stali jedným zo základných znakov moderny. Od polovice 19. storočia definovali rôzne smery klasickej moderny a od začiatku

20. storočia aj avantgardy svoje písanie odmietaním (časti) literárnej tradície, no zároveň sa programovo hlásili k niektorým smerom, autorom či textom. Okrem smerov, ktoré zdôrazňovali heteronómny charakter umenia (napr. preferovali politickú, filozofickú či psychologickú funkciu literatúry), existovali i smery, podľa ktorých je umenie nezávislé od okolitého sveta a má v prvom rade estetickú funkciu. Tento autonómny charakter umenia sa prejavoval o. i. tak, že literatúra videla inšpiračné žriedlo v prvom rade v sebe samej. V moderne sa naplno rozvinuli techniky písania založené na intertextualite (napr. koláž a montáž).

Kľúčová úloha intertextuality ešte viac vzrástla v postmoderne. Jej poprední predstavitelia sú presvedčení, že jazyk a všetky literárne formy sú opotrebované a že literárna tvorba môže spočívať len v (parodickom) napodobňovaní iných textov (pozri Broich 2000, 179). Napr. Umberto Eco píše, že pri práci na románe *Il nome della rosa* (1980) si uvedomil starú pravdu o literatúre, podľa ktorej „knihy vždy rozprávajú o iných knihách a každý príbeh rozpráva o príbehu, ktorý už bol vyrozprávaný" (2004, 554).

Zrod teórie intertextuality z ducha teórie dialogickosti – Michail Bachtin a Julia Kristeva

Na pozadí literárnej postmoderny, literárnovedného postštrukturalizmu, filozofického dekonštruktivizmu a spoločenských zmien v 60. rokov 20. storočia vznikol aj samotný pojem intertextualita. Prvý raz ho použila francúzska literárna vedkyňa a teoretička kultúry bulharského pôvodu Julia Kristeva v *Bakhtine, le mot, le dialogue et le roman* (vznik v r. 1966, publikované v časopise *Critique* v r. 1967, v upravenej podobe pod názvom *Le mot, le dialogue et le roman* v knihe *Sémiotiké. Recherche pour une sémanalyse*, 1969): „[...] každý text se buduje jako mozaika citací, každý text je vstřebáním a transformací jiného textu. Na místo pojmu intersubjektivity se staví pojem *intertextuality* a básnická řeč se čte jako něco, co je přinejmenším *dvojí*" (2008, 24).[1]

Kristeva vychádza najmä z publikácií ruského literárneho vedca Michaila Michajloviča Bachtina *Problemy poetiki Dostojevskovo* (1929, druhé vydanie po politickej rehabilitácii autora v r. 1963) a *Tvorčestvo François*

[1] „[...] tout texte est absorption et transformation d'un autre texte. A la place de la notion d'intersubjectivité s'installe celle d'intertextualité, et le langage poétique se lit, au moins, comme double" (1969, 146). Citovaný preklad nie je úplný preklad prvého knižného vydania textu. V českom výbere z autorkiných textov sa nenachádza vysvetlenie tejto negatívnej skutočnosti. Úplný preklad textu prvého knižného vydania pozri Kristeva 1999, 7–32. Pri citovaní podľa možností uprednostňujeme novší, aj keď neúplný preklad, pretože je významovo a štylisticky presnejší.

Rabelais i narodnaja kuľtura strednevekovia i Renessansa (vznik v r. 1940, publikované v r. 1965), v ktorých prezentoval teóriu dialogickosti („dialogičnosť"). Podľa Bachtina klasická lingvistika Ferdinanda de Saussura je schopná zachytiť len situačne nemenný význam slova („značenie"), nie však konkrétny zmysel výpovede – „smysl vyskazivania"). Jazyk ako systém („langue"), ktorý stojí v centre záujmu štrukturalistickej jazykovedy, sa pri konkrétnom používaní v reči („parole") navyše diferencuje do rôznych podôb, napr. do sociolektov, dialektov či idiolektov. Každý účastník komunikácie zohľadňuje okrem svojich zámerov aj „cudzie slová" iných používateľov jazyka a osobu komunikačného partnera, preto si vo výpovediach konkurujú rôzne „jazyky", čim vzniká „vnútorná dialogickosť" (pozri Martínez 1996, 430–433). Táto sa vyskytuje nielen v ústnom, ale aj písomnom jazykovom prejave. Podľa Kristevy sa Bachtin pričinil o dynamizáciu štrukturalizmu, pretože tvrdí, že „‚literární slovo' není nějakým *bodem* (ustáleným smyslem), ale *protínáním textových ploch*, dialogem různých druhů psaní: psaní spisovatele, příjemce (či postavy), aktuálního nebo předchozího kulturního kontextu" (Kristeva 2008, 23).

Bachtin spája dialogickosť s centrifugálnymi (odstredivými) silami v kultúre a spoločnosti, ktoré sa prejavujú decentralizáciou a diferenciáciou verbálno-ideologického sveta. Chápe ju v opozícii k monologickosti, ktorú spája s centripetálnymi (dostredivými) silami, prejavujúcimi sa zjednocovaním a centralizáciou tohto sveta. Typickým príkladom monologickosti je pre Bachtina epos. Naproti tomu román stojí vďaka tradícii menippskej satiry už od antiky v znamení dialogickosti, aj keď významnú úlohu zohrala aj monologická línia vývinu tohto žánru. Podľa Bachtina dialogický princíp stelesňuje najmä karnevalová a ľudová kultúra neskorého stredoveku a raného novoveku, ktorá sa odzrkadlila v Rabelaisovej románovej tvorbe. Za prvé skutočné diela, v ktorých sa dokonale uplatnil princíp dialogickosti, však Bachtin považuje až Dostojevského romány. Ich autora označuje za tvorcu polyfónneho románu (pozri Martínez 1996, 435–438). Kristeva tvrdí, že celý moderný román 20. storočia má povahu polyfónneho románu. Porovnávajúc autorov, ktorých uvádza Bachtin, s prominentnými autormi moderny, prichádza k záveru, že zatiaľ čo u Rabelaisa, Jonathana Swifta a Dostojevského zostáva dialóg na reprezentatívnej, fiktívnej rovine, polyfónny román 20. storočia začína byť nečitateľný (James Joyce) a zvnútorňuje jazyk (Marcel Proust, Franz Kafka). Tento literárny, ale aj spoločenský, politický a filozofický zlom súvisí podľa nej práve s fenoménom intertextuality (pozri Kristeva 1969, 152; Kristeva 1999, 14).[2]

[2] Časť *L'ambivalence*, v ktorej nájdeme Kristevino porovnanie, sa v novšom českom preklade textu nenachádza.

Rozšírenie Bachtinovej koncepcie dialogickosti do Kristevinej koncepcie intertextuality spočíva v troch základných bodoch:

1. Na rozdiel od Bachtina, pre ktorého nie je každý text dialogický, je Kristevina intertextualita univerzálnou vlastnosťou všetkých textov (vo vyššie uvedenej charakteristike intertextuality hovorí autorka o „každom texte").
2. Pre Kristevu nie je textom len usporiadaný a ucelený sled jazykových znakov. V duchu semiotiky kultúry ním rozumie všeobecne „text" kultúry, spoločnosti alebo dejín. Toto oveľa širšie, priam bezhraničné chápanie textu sa premieta aj do jej neskoršej definície intertextuality: „INTERTEXTUALITOU nazývame túto textovú interakciu, ku ktorej dochádza vo vnútri jedného textu. Pre odborníka je intertextualita pojem, ktorý naznačuje spôsob, ako text číta dejiny a ako sa do nich zaraďuje." (Kristeva 1968, 312)
3. Bachtin trvá na nezastupiteľnej úlohe hovoriaceho alebo píšuceho subjektu. Kristeva naproti tomu marginalizuje vzťah základných aktantov literárnej komunikácie (autor a čitateľ). Jej tvrdenie, že intersubjektivitu vystriedala intertextualita, znamená, že namiesto vzájomného dialógu týchto aktantov preferuje dialóg textov (pozri Aczel 2001, 277–278; Nünning 2006, 351). Ide dokonca tak ďaleko, že zotiera hranice medzi čítajúcim a píšucim subjektom a textualizuje ich: „Spisovatelovým partnerem v dialogu je tedy tento spisovatel sám jakožto čtenář jiného textu. Ten, kdo píše, je totožný s tím, kdo čte. Protože jeho partnerem je text, sám spisovatel není ničím jiným než textem, který se znovu pročítá tak, že se přepisuje." (Kristeva 2008, 37)

Bachtinova aj Kristevina teória bojovali proti ideologizácii svojej doby a mali tak všeobecný kritický rozmer. Práce ruského literárneho vedca, favorizujúce dialogickosť a centrifugálne sily v kultúre a v spoločnosti, boli opozične naladené voči Stalinovej diktatúre, sovietskej kultúrnej politike a socialistickému realizmu, ktoré sa vyznačovali monologickosťou a centripetálnymi silami. Teória intertextuality, ktorej autorka bola členkou skupiny francúzskych ľavicových intelektuálov združenej okolo časopisu *Tel Quel*, vznikla v revolučnom ovzduší neskorých 60. rokov. Kristevina koncepcia bola namierená proti meštianskej ideológii, vychádzajúcej z predstavy o autonómii a identite individuálneho vedomia a z tézy, že literárny text je uzavretý celok, ktorého zmysel určuje autorská intencia (pozri Pfister 1985a, 5–6).

Postštrukturalistické teórie intertextuality

Kristevina koncepcia intertextuality evokuje predstavu „univerza textov", v ktorom jednotlivé texty odkazujú v zásade na všetky ostatné texty,

pretože sú súčasťou jedného „všeobecného textu“, ktorý je identický so skutočnosťou či dejinami (pozri Pfister 1985a, 9). Z tohto dôvodu sa pri nej a jej súčasníkoch i nasledovníkoch hovorí o globálnej intertextualite (pozri Broich 2000, 175–176), univerzálnom intertexte (pozri Pfister 1985a, 11) či ontologických teóriách intertextuality (pozri Aczel 2001, 287; Nünning 2006, 351).

Najširšie chápanie intertextuality dominovalo hlavne u predstaviteľov francúzskej a americkej postštrukturalistickej literárnej vedy v 60. a 70. rokoch 20. storočia (napr. Michael Riffaterre, Charles Grivel, Laurent Jenny, Jonathan Culler, Vincent B. Leitch, sčasti Harold Bloom). Azda najznámejším príkladom tohto chápania sú tézy Rolanda Barthesa, ktorý v eseji *La mort de l'auteur* (1968) napadol tradičnú predstavu, že autor je bytosť podobná Bohu, ktorá plne kontroluje zmysel textu a monologicky určuje jeho posolstvo. Podľa Kristevinho učiteľa a kolegu existuje len multidimenzionálny textový priestor prejavujúci sa ako tkanivo znakov a citátov rôznej kultúrnej proveniencie, ktoré nemožno jednoznačne dešifrovať (pozri Antor 2001, 637; Nünning 2006, 716). V eseji *Le Plaisir du texte* (1973) Barthes otočil tradičné chronologické chápanie intertextuality, podľa ktorého novší text nadväzuje na text starší. Píše, že pri čítaní starších autorov (Stendhal, Gustave Flaubert) si spomína na mladšieho autora (Marcel Proust). Následne charakterizuje univerzálny intertext podobným spôsobom ako Kristeva: „Proust, to je to, čo mi zíde na um, nie to, na čo sa odvolávam; to nie je ‚autorita‘; je to jednoducho *kruhová spomienka*. A práve toto je intertext [– nemožnosť žiť mimo nekonečného textu; vynechaný text podľa francúzskeho originálu doplnil Ján Jambor] – či už je tým textom Proust, alebo noviny, alebo televízna obrazovka: kniha tvorí zmysel, zmysel tvorí život.“ (Barthes 1994, 143) V knihe *Roland Barthes par Roland Barthes* (1975) autor prirovnal text k izbe s ozvenami („chambre d'échos“), charakterizoval intertext ako hudbu figúr, metafor, myšlienok-slov („une musique de figures, de métaphores, de pensées-mots“) a nazval ho signifikant ako siréna (le signifiant comme sirène“) (pozri Pfister 1985a, 12–13).

Štrukturalisticko-hermeneutické teórie intertextuality

Radikálne postštrukturalistické teórie intertextuality sa rýchlo rozšírili, našli oporu v postmodernej literárnej tvorbe a existujú dodnes. Od samého začiatku až po súčasnosť sú však terčom oprávnenej kritiky literárnej vedy vychádzajúcej z pozícií štrukturalizmu a hermeneutiky. Táto kritika viedla k vzniku konzervatívnejších koncepcií, ktoré ponímajú intertextualitu širšie, užšie, resp. najužšie. Ich predstavitelia pochádzajú hlavne z francúzskej a nemeckej jazykovej oblasti.

Štrukturalisticko-hermeneutické teórie považujú univerzálny intertext za „historicky špecifickú axiómu poetiky moderny a postmoderny" (Pfister 1985a, 24). Podľa ich názoru poštštrukturalistické teórie intertextuality nie sú výhradne literárnovedné analytické koncepcie, ale stali sa programom nového, radikálneho intertextového písania (pozri tamže, 9) – návodom na tvorbu postmoderných literárnych textov. Uznávajú síce, že koncepcie Kristevy, jej súčasníkov a nasledovníkov sú z hľadiska literárnej teórie dôležité, avšak pre svoju všeobecnosť nie sú príliš vhodné na analýzu a interpretáciu textov.

Naproti tomu sa štrukturalisticko-hermeneutické teórie usilujú o „taxonómiu foriem a funkcií intertextuality" (Broich 2000, 179), čo im umožňuje analyzovať a interpretovať intertextualitu v konkrétnych literárnych textoch. Preto sa pri nich hovorí aj o deskriptívnych teóriách intertextuality (pozri Aczel 2001, 287; Nünning 2006, 351). Schamma Schahadat rozlišuje dva typy operácií, ktoré sa používajú na opis medzitextových vzťahov. Prvý typ sa snaží charakterizovať spôsoby týchto vzťahov a tým aj sémantické mechanizmy vytvárania zmyslu textu. Druhý typ upiera pozornosť na vyznačovanie intertextuality a chce vypracovať jej gramatiku (pozri Schahadat 1995, 374; 1999, 365). Príkladmi prvého typu, ktorý sleduje funkciu intertextových vzťahov, sú podľa Schahadatovej koncepcie Gérarda Genetta či Renate Lachmannovej. Ako príklady na druhý typ, ktorý zaujíma hlavne forma týchto vzťahov, možno uviesť koncepcie Manfreda Pfistera, Ulricha Broicha či Heinricha Pletta.

Pojem intertextualita sa od svojho vzniku vyznačuje „prekvapujúcou terminologickou mnohotvárnosťou, ako aj koncepčnou otvorenosťou" (Schahadat 1995, 366).[3] Podľa Ulricha Broicha sa tento pojem niekedy používa len ako módna nálepka, za ktorou sa skrýva tradičný výskum prameňov a vplyvov („‚sources and analogues'-Forschung") alebo asociatívno-impresionistická interpretácia textu (pozri Broich 2000, 179).

Oba druhy teórií intertextuality sa chcú odlíšiť od mechanicko-deterministického výskumu prameňov a vplyvov, pejoratívne nazývaného vplyvológia, ktorý existuje v literárnej vede od jej počiatku a naplno sa rozvinul v období pozitivizmu. Jeho ťažisko spočíva v určení vonkajšieho pôsobenia cudzích textov na vznik konkrétneho mladšieho textu. Naproti tomu teórie intertextuality kladú dôraz na vnútorné vzťahy medzi už vytvorenými textami. Vzhľadom na zneužívanie termínu intertextualita na účely tradičnej vplyvológie sa samotná Kristeva v neskorších prácach dokonca zriekla tohto pojmu. V habilitačnej práci *La révolution du langage*

[3] „[...] durch eine erstaunliche terminologische Vielfalt sowie durch konzeptuelle Offenheit." Český preklad „[...] zvláštní terminologickou roztříštěností a otevřeností" (Schahadat 1999, 357) je nepresný.

poétique (1974) ho nahradila pojmom transpozícia („transposition"), ktorým rozumie prechod jedného alebo viacerých znakových systémov do iného znakového systému (pozri Pfister 1985a, 10; Feldmann – Schülting 2001, 338; Nünning 2006, 413–414).

Asociatívno-impresionistická interpretácia textu môže vzniknúť aj na základe postštrukturalistického prístupu k intertextualite (pozri Barthesov citát o „kruhovej spomienke"). Na rozdiel od postštrukturalistických koncepcií, ktoré uprednostňujú bezhraničné chápanie textu, osobnosť autora vysúvajú na okraj záujmu a favorizujú individuálne asociácie a subjektívny dojem čitateľa, hermeneuticko-štrukturalistické teórie intertextuality sa zameriavajú na dokázateľnú prítomnosť jedného textu v druhom. Na základe tradičnejšieho chápania základných kategórií literárnej komunikácie (autor, dielo, čitateľ) sa potom rozlišuje medzi produkčnou a recepčnou intertextualitou, ktoré sa môžu, ale nemusia zhodovať (pozri Stierle 1983, 9–10). Produkčnú intertextualitu možno ďalej rozdeliť na intendovanú (zjavnú) intertextualitu, ktorá organizuje povrch textu, a na latentnú (skrytú) intertextualitu, ktorá nenarúša povrch textu, no predsa sa podieľa na vytváraní jeho zmyslu (pozri Lachmann 1996, 804).

Teória transtextuality – Gérard Genette

Doteraz najprepracovanejší systém foriem a funkcií medzitextových vzťahov ponúkol Gérard Genette. V *Introduction à l'architexte* (1979) navrhol, aby sa na všeobecné označenie vzťahov medzi textami bez ich konkrétnej špecifikácie nepoužíval pojem intertextualita, ale pojem transtextualita, resp. textová transcendencia („transtextualité", resp. „transcendance textuelle"). Rozumie ňou „všetko to, čo ho [text] privádza do vzťahu, zjavného alebo skrytého, s inými textami" (Genette 1979, 87). Tento pojem kladie dôraz na dynamický fenomén prechodu z jedného textu do druhého. Citovanú definíciu Genette prevzal do monografie *Palimpsestes. La littérature au second degré* (1982), v ktorej upravil svoju pôvodnú sústavu transtextových vzťahov do piatich typov, zoradených podľa rastúcej abstraktnosti, implikácie a globálnosti (pozri Genette 1982, 7–8).

Prvý typ transtextových vzťahov je intertextualita, ktorú Genette definuje v najužšom význame – „ako vzťah koprezencie medzi dvoma alebo niekoľkými textami, t. j. [...] ako efektívnu prítomnosť jedného textu v druhom" (Genette 1982, 8). Genette pracuje len s tromi striktne vymedzenými formami intertextuality, a to citát, plagiát a alúzia (pozri tamže).

Druhý typ transtextových vzťahov Genette nazval paratextualita („paratextualité"). Vychádzajúc z Genetta, literárna veda ňou rozumie pragmatické zarámovanie textu priradenými textami (pozri Martínez 1996, 442),

ktoré usmerňujú čitateľa, poskytujú informácie a interpretácie a niekedy majú ozdobnú funkciu. Tieto sprievodné texty sa formálne (napr. layoutom) odlišujú od samotného textu diela (pozri Wolf 2001, 491; Nünning 2006, 584). Paratextualite Genette neskôr venoval samostatnú monografiu s metaforickým názvom *Seuils* (1987) – Prahy. K paratextom ako prahom textu či knihy zaraďuje najmä vydavateľský peritext, meno autora, názov diela, venovanie, motto, predhovor, doslov, poznámky k textu, verejný a súkromný epitext. Paratexty klasifikuje podľa rôznych kritérií (napr. kontext, obdobie publikovania, autor, adresát, miera reality a autenticita, forma publikovania). Genettovi kritici poznamenávajú, že pri paratextualite v zásade nejde o medzitextový, ale o vnútrotextový vzťah, pretože paratext je súčasť textu, hoci stojí na jeho periférii a má osobitné postavenie (pozri Stocker 1998, 59–60; Böhn 2007, 204). V samotných paratextoch sa však intertextualita nesporne veľmi často využíva.

Metatextualita („métatextualité") vzniká podľa Genetta vtedy, keď sa text vyrovnáva s iným textom, pričom ho bezpodmienečne nemusí citovať, ba dokonca ani spomenúť. Tento tretí typ transtextuality, ktorý Genette považuje za kritický vzťah par excellence, sa tradične označuje pojmom komentár („commentaire") (pozri Genette 1982, 10).

Hypertextualitu („hypertextualité") Genette definuje ako vzťah novšieho textu B, ktorý nazýva hypertext („hypertexte"), k staršiemu textu A, ktorý nazýva hypotext („hypotexte"), pričom text druhého stupňa sa napája na svojho predchodcu iným spôsobom ako pri komentári (pozri Genette 1982, 11–12). Tento spôsob charakterizuje Genette pomocou pojmu palimpsest, ktorým sa v paleografii označuje rukopis, najčastejšie napísaný na pergamene, z ktorého sa odstránil pôvodný text. Hypertext sa navrstvuje na text prvého stupňa, ktorý cez hypertext presvitá, takže si čitateľ uvedomuje súvislosť oboch textov. Genette rozlišuje dva základné druhy hypertextových vzťahov. Pri transformácii („transformation") dochádza k deformácii hypotextu do podoby hypertextu a pri imitácii („imitation") dochádza k napodobňovaniu hypotextu v hypertexte. Tieto dva druhy prepisovania textu sa realizujú ludickým, satirickým alebo vážnym spôsobom („régime ludique", „régime satirique", „régime sérieux"). Kombináciou týchto kritérií vzniká šesť postupov hypertextuality: ludická transformácia – paródia („parodie"), satirická transformácia – travestia („travestissement"), vážna transformácia – transpozícia („transposition"), ludická imitácia – pastiš („pastiche"), satirická imitácia – persifláž, karikatúra („charge") a vážna imitácia – napodobnenina („forgerie") (pozri Genette 1982, 37).

Pri vymedzení architextuality („architextualité") vychádza Genette z myšlienky, že konkrétne texty neexistujú izolovane, ale súvisia s hierarchicky vyššie postavenými kategóriami, ktoré im prepožičiavajú isté zna-

ky. Tento posledný typ transtextových vzťahov definuje ako „súhrn tých všeobecných a transcendentných kategórií – typov diskurzu, spôsobov vyjadrenia, literárnych druhov a žánrov atď. –, ku ktorým každý jednotlivý text patrí“ (Genette 1982, 7). Architextualita je najabstraktnejší a najimplikovanejší zo všetkých piatich typov transtextuality, pretože vzťah medzi textom a príslušnou kategóriou nie je vyslovený priamo v texte. V najlepšom prípade môže byť tento vzťah vyjadrený v paratexte diela – napr. v jeho titule alebo podtitule sa môže nachádzať označenie žánru, ku ktorému dielo patrí (pozri Genette 1982, 11).

Genettova koncepcia je najvplyvnejšou štrukturalisticko-hermeneutickou teóriou intertextuality. Okrem afirmatívneho prístupu možno v jej recepcii zaznamenať oprávnené kritické pripomienky k jednotlivým typom transtextových vzťahov. Negatívnym javom recepcie Genettovej koncepcie je skutočnosť, že mnohé práce účelovo využívajú, ba dokonca zneužívajú teóriu transtextuality na prezentáciu vlastnej koncepcie. Pritom sa často ignoruje Genettovo najužšie chápanie intertextuality, pre ktoré mal autor svoje dôvody súvisiace s odmietaním terminologicky širokého chápania tejto kategórie. Súčasne sa nesprávne tvrdí, že pojem transtextualita sa úplne kryje s tým, čo sa bežne označuje pojmom intertextualita. Vzťah Genettových kategórií k spôsobom vymedzenia pojmu intertextualita možno korektne zhrnúť do nasledujúcej tabuľky:

Spôsoby vymedzenia pojmu intertextualita v literárnej vede	Genettove kategórie
najužšie vymedzenie pojmu	intertextualita
užšie vymedzenie pojmu	intertextualita + metatextualita + hypertextualita
širšie vymedzenie pojmu	intertextualita + metatextualita + hypertextualita + architextualita

Genettove kategórie a spôsoby vymedzenie pojmu intertextualita

Užšie a širšie vymedzenie pojmu intertextualita v literárnej vede nemeckej jazykovej oblasti

V nemeckej jazykovej oblasti ponímajú štrukturalisticko-hermeneutické teórie intertextualitu spravidla ináč ako Genette. Nemecký romanista Klaus W. Hempfer do nej zahŕňa len „vzťahy medzi jednotlivými textami, t. j. medzi aktmi na úrovni *parole*, ktoré treba odlíšiť od vzťahov medzi systémom a jeho aktualizáciou“ (Hempfer 1983, 15). K takémuto užšiemu vymedzeniu, ktoré spája Genettovu intertextualitu, metatextualitu a hypertextualitu, sa hlási aj Rolf Kloepfer (pozri Pfister 1985a, 17–18).

Naproti tomu sú Manfred Pfister a Ulrich Broich predstaviteľmi širšieho chápania intertextuality. Títo nemeckí anglisti dôsledne rozlišujú dve kategórie – referenciu na jednotlivý text („Einzeltextreferenz“) a referenciu na systém („Systemreferenz“). Ako však sami uvádzajú, v niektorých prípadoch ich nemožno od seba dostatočne oddeliť (pozri Broich 1985, 51–52). Do prvej kategórie, tvoriacej tvrdé jadro intertextuality, zaraďujú „len také prípady, pri ktorých sa text vzťahuje na konkrétny, individuálny pretext“ (48). Do druhej kategórie, ktorá tvorí „okrajové územia intertextuality“ (tamže), patria nasledujúce štyri javy: vzťah k jazykovým kódom a systému noriem textuality, vzťah k typom diskurzu, vzťah k literárnym druhom a žánrom, vzťah k archetypom a mýtom (pozri Pfister 1985b, 53–58). Referencia na systém je teda približne synonymom Genettovho pojmu architextualita (pozri Jambor 2013, 145–146).

Pfister a Broich, ktorí na rozdiel od postštrukturalistických teórií chápu pod intertextualitou len „vedomé, intendované a vyznačené vzťahy medzi textom a existujúcimi textami alebo skupinami textov“ (Pfister 1985a, 25), vypracovali sústavu kvalitatívnych a kvantitatívnych kritérií na odstupňovanie intenzity intertextuality. Ku kvalitatívnym kritériám patria: 1. referenčnosť („Referenzialität“) – intertextualita je intenzívnejšia, keď je pretext v texte nielen použitý, ale sa naň aj odkazuje, 2. komunikatívnosť („Kommunikativität“) – intertextualita je tým intenzívnejšia, čím viac si ju autor a čitateľ uvedomujú, t. j. čím je zámernejšia a čím zreteľnejšie je v texte vyznačená, 3. autoreflexívnosť („Autoreflexivität“) – intertextualita je intenzívnejšia, keď sa v texte na spôsob metafikcionality o nej aj uvažuje, 4. štruktúrovanosť („Strukturalität“) – intertextualita je intenzívnejšia, keď sa text nevzťahuje len na nejakú pasáž pretextu, ale opiera sa o jeho štruktúrne znaky, 5. selektívnosť („Selektivität“) – intertextualita je intenzívnejšia, keď sa pri nej použije presne vymedzená, konkrétna časť pretextu (napr. citát má vyššiu mieru intenzity ako alúzia), 6. dialogickosť („Dialogizität“) – intertextualita je tým intenzívnejšia, čím je vzťah pretextu a textu kontrastnejší, t. j. čím sú vo väčšom významovom napätí (pozri Pfister 1985a, 26–30). Ku kvantitatívnym kritériám Pfister zaraďuje: 1. hustotu a frekvenciu intertextových vzťahov v texte a 2. počet a hustotu použitých pretextov v texte (pozri Pfister 1985a, 30).

Intertextualitu poníma širšie aj švajčiarsky germanista Peter Stocker, ktorý prevzal Pfisterovo a Broichovo rozlišovanie medzi dvoma typmi referencie, pričom používa pojmy jednotlivý text („Einzeltext“) a textová trieda („Textklasse“), ktorou rozumie štýly, literárne druhy a žánre, techniky písania a všeobecné poetické modely. Kombináciou týchto dvoch oblastí so spôsobmi citovanie/demonštrovanie („Zitieren/Demonstrieren“),tematizovanie („Thematisieren“) a imitovanie („Imitieren“) vzniká šesť rôznych foriem intertextuality: citovanie jednotlivého textu – palin-

textualita („Palintextualität"), tematizovanie znakov jednotlivého textu – metatextualita („Metatextualität"), imitovanie jednotlivého textu – hypertextualita („Hypertextualität"), imitovanie textovej triedy – similtextualita („Similtextualität"), tematizovanie znakov textovej triedy – tematextualita („Thematextualität") a demonštrovanie znakov textovej triedy – demotextualita („Demotextualität") (pozri Stocker 1998, 49–72). Hoci je Stockerova klasifikácia zaujímavým pokusom o kritickú revíziu Genettovej terminologickej sústavy, predsa má v porovnaní s ňou niekoľko nedostatkov (pozri Jambor 2013, 149–150). Okrem toho Stockerova koncepcia nezaznamenala taký medzinárodný ohlas ako Genettova klasifikácia a jeho pojmové neologizmy sa úplne neudomácnili ani v literárnej vede nemeckej jazykovej oblasti.

Pokus o zblíženie postštrukturalistických a štrukturalisticko-hermeneutických teórií intertextuality – Harold Bloom a Renate Lachmann

Hoci sú oba druhy teórií intertextuality vo svojej podstate nezlučiteľné (pozri Aczel 2001, 288–289; Nünning 2006, 352), existujú pokusy o ich zblíženie.

Americký literárny vedec Harold Bloom sa v niektorých stanoviskách prihlásil k postštrukturalistickým teóriám. V *A Map of Misreading* (1975) popiera existenciu jednotlivých textov a nahrádza ich vzťahmi medzi nimi („there are *no* texts, but only relationships *between* texts") a v *Poetry and Repression* (1976) píše, že každá báseň má intertextovú povahu a každé čítanie básne je intertextové čítanie („Any poem is an inter-poem, and any reading of a poem is an inter-reading.") (pozri Broich 2000, 175). Pri konkrétnej analýze a interpretácii textov, hlavne básnických, sa však opiera o dokázateľné intertextové vzťahy, rehabilituje kategóriu autorskej intersubjektivity, ba dokonca sa vracia k prekonanej koncepcii vplyvu, ktorú modifikuje. V *The Anxiety of Influence* (1973) vychádza zo psychoanalýzy Sigmunda Freuda a tvrdí, že každý autor považuje iných autorov za konkurentov. Bloom má na mysli nielen súčasníkov, ale najmä predchodcov autora, ktorí výrazne ovplyvnili jeho rané skúsenosti s umením. V dôsledku toho nevzniká neproblematický vplyv jedného autora na druhého, ale psychodramatický konflikt, porovnateľný s oidipovským komplexom; Bloom ho označuje pojmom strach z vplyvu („anxiety of influence"). Keďže všemocný vplyv literárneho predchodcu môže paralyzovať mladšieho autora, musí tento „syn" odstrániť pôsobenie „otca" a vytvoriť si tak priestor pre vlastnú kreativitu. Stopy vplyvu však pôsobia na vznik nového diela, a preto texty nikdy nie sú výrazom pôvodnej bezprostrednej „vízie", ale „re-vízie" predchádzajúcich textov (pozri Zapf 2001b, 65–66;

Nünning 2006, 79). Viacstupňový proces deformácie, deštrukcie a potláčania vplyvu predchodcu smeruje k pretaveniu jeho vplyvu do vlastnej tvorby mladšieho autora. V zápase medzi závislosťou a originalitou sa presadí len silná autorská osobnosť – „the strong poet" (pozri Zapf 2001a, 22; Nünning 2006, 40). Kľúčovými kategóriami literárnej tvorby významných autorov sú podľa Blooma nesprávne pochopenie, dezinterpretácia predchodcu („misreading") a jeho prepisovanie („rewriting") (pozri Martínez 1996, 443–444; Schahadat 1995, 373; 1999, 363). Zároveň ide o kľúčové kategórie dejín literatúry, pretože Bloom favorizuje práve silných (veľkých) autorov, ktorí sa výrazne podieľajú na vytváraní literárnohistorického kánonu. Tejto problematike sa Bloom venoval v neskorších prácach, napr. *The Western Canon* (1994).

Iným spôsobom sa pokúša o zblíženie oboch druhov teórií intertextuality nemecká slavistka Renate Lachmann, ktorej textovým materiálom je hlavne ruská literatúra moderny. Nadväzuje o. i. na Bachtina a Kristevu, no zároveň chápe intertextualitu ako pamäť textov a kultúry všeobecne: „Psaní je aktem paměti a zároveň novou interpretací (knižní) kultury." (Lachmann 2002, 37) Takto prepája intertextualitu s teóriou kolektívnej pamäti („mémoire collective") Mauricea Halbwachsa a teóriou komunikatívnej a kultúrnej pamäti („kommunikatives und kulturelles Gedächtnis") Jana a Aleidy Assmannovcov.

Vychádzajúc zo štrukturalisticko-hermeneutickej tradície, Lachmann vymedzuje tri modely intertextuality. Model participácie („Modell der Partizipation") vychádza z predstavy, že pri intertextualite sa autor dialogicky spolupodieľa na tradícii textov a kultúry tak, že si ich pripomína, opakuje alebo ich napodobňuje. Naproti tomu model transformácie („Modell der Transformation") vychádza z predstavy, že pri intertextualite si autor osvojuje cudzí text tak, že ho komplikovanými postupmi premieňa až na nerozoznanie (pozri Lachmann 1996, 805). Kým prvý model sa usiluje o pokračovanie tradície, druhý o jej prepisovanie. Prvý model je založený na princípe metonymie, keďže časť (napr. konkrétny citát z pretextu) zastupuje celok (celý pretext), ktorý má byť vyvolaný z pamäti textov. Preto možno takúto intertextualitu označiť za intertextualitu kontiguity („Kontiguitäts-Intertextualität"). Naproti tomu je druhý model založený na princípe metafory, keďže oba texty sa prekrývajú na niekoľkých miestach a sú založené na vzťahu podobnosti a odlišnosti. Takúto intertextualitu možno preto označiť za intertextualitu similarity („Similaritäts-Intertextualität") (pozri Schahadat 1995, 374–375; 1999, 365). Pri modeli tropiky („Modell der Tropik") sa Lachmann odvoláva na Bloomovo chápanie trópu ako obranného mechanizmu, ktorým autor odmieta svojho predchodcu. Ide o odvrátenie sa od textu predchodcu – text mladšieho autora sa pokúša prekonať text predchodcu a vymazať jeho stopy z vlast-

ného textu (pozri Lachmann 1990, 39; 2002, 40). Uvedené tri modely však nemožno od seba prísne oddeliť, skôr možno určiť dominanciu niektorého z nich v jednotlivých textoch (pozri Schahadat 1995, 374–375; 1999, 366).

Výskum intertextuality v slovenskej a českej literárnej vede a jazykovede – stručný prehľad

Bachtinove kľúčové práce boli preložené do slovenčiny a češtiny už v 70. a 80. rokoch, s pojmom intertextualita (intertextovosť) sa však v česko-slovenskom literárnovednom a jazykovednom diskurze stretávame až od konca 80. rokov (napr. Krausová 1988), čo súvisí s tým, že tento pojem pochádza zo západnej, reálnym socializmom nepoznačenej literárnej vedy. To však neznamená, že samotnému fenoménu sa výskumne nikto nevenoval. V prvom rade treba spomenúť teóriu metatextov Antona Popoviča (1985) a štúdie skúmajúce konkrétne formy intertextových vzťahov ako citát či alúzia (napr. Mareš 1985 a Homoláč 1989).

Po spoločenských zmenách v novembri 1989 sa začali v našej literárnej vede a jazykovede intenzívnejšie a komplexnejšie recipovať aj teórie intertextuality. Uvažovanie o intertextualite sa často spájalo s ďalšou aktuálnou témou – literárnou postmodernou. V 90. rokoch sa uskutočnili dve významné medzinárodné vedecké konferencie (Opava 1994 a Nitra 1998), ktorých výsledky boli prezentované v zborníkoch *Literatura v literatuře* (1995) a *Intertextualita v postmodernom umení* (1999). Okrem toho vznikol súbor štúdií, ktorý analyzuje a interpretuje rôzne podoby intertextuality v postmodernej literatúre (Žilka 1995). Jiří Homoláč publikoval rozsiahlejšiu štúdiu (1994) a dizertáciu (1996), v ktorých nadväzuje najmä na koncepciu troch typov transtextovosti (architextualita, metatextualita a intertextualita) poľského teoretika Michała Głowińského (1980). Intertextualite venovala primeranú pozornosť aj štylistika (Hoffmannová 1997, 34–39).

Záujem o problematiku intertextuality pretrváva aj v novom tisícročí. Svedčí o tom okrem iného prehľadová štúdia Daniely Hodrovej (2003), aplikačná štúdia Dagmar Košťálovej (2012) venovaná románu švajčiarskej autorky slovenského pôvodu Ireny Brežnej *Die beste aller Welten* (2008), ďalej aplikačné štúdie Jána Jambora, v ktorých na textovom materiáli románu *Agnes* (1998) švajčiarskeho po nemecky píšuceho autora Petra Stamma nadväzuje na Genettovu koncepciu (napr. 2009; 2010; 2012). Intertextualite sa dlhšiu dobu systematicky venuje aj Marína Šimáková Speváková, ktorej publikačné aktivity vyústili do monografie o Víťazoslavovi Hroncovi (2015). V roku 2012 vyšlo monotematické číslo *Intertextualita, polyfonie, heteroglosie* časopisu *Slovo a slovesnost*, ktoré edične pripravili Světla Čmejrková a Jana Hoffmannová. V neposlednom rade hodno spomenúť dva súbory štúdií, ktoré sa popri interpretácii intertextuality venujú aj in-

terpretácii intermediálnych vzťahov vo vybraných umeleckých dielach (Žilková 2012; Žilka 2015).

LITERATÚRA

Aczel, Richard. 2001. „Intertextualität und Intertextualitätstheorien." In *Metzler Lexikon Literatur- und Kulturtheorie: Ansätze – Personen – Grundbegriffe*. 2., prepracované a rozšírené vydanie, ed. Angsar Nünning, 287–289. Stuttgart – Weimar: Metzler.

Antor, Heinz, 2001. „Tod des Autors." In *Metzler Lexikon Literatur- und Kulturtheorie: Ansätze – Personen – Grundbegriffe*. 2., prepracované a rozšírené vydanie, ed. Angsar Nünning, 636–637. Stuttgart – Weimar: Metzler.

Bachtin, Michail Michajlovič. 1971. *Dostojevskij umělec: K poetice prózy.* Praha: Československý spisovatel.

Bachtin, Michail Michajlovič. 1975. *François Rabelais a lidová kultura středověku a renesance.* Praha: Odeon.

Bachtin, Michail Michajlovič. 1980. *Román jako dialog.* Praha: Odeon.

Bachtin, Michail Michajlovič. 1988. *Estetika slovesnej tvorby.* Bratislava: Tatran.

Barthes, Roland. 1973. *Le plaisir du texte.* Paris: Seuil.

Barthes, Roland, 1994. „Potešenie z textu." In *Roland Barthes: Rozkoš z textu*, ed. Anna Blahová, 121–164. Bratislava: Slovenský spisovateľ.

Böhn, Andreas. 2007. „Intertextualitätsanalyse." In *Handbuch Literaturwissenschaft. Bd. 2. Methoden und Theorien*, ed. Thomas Anz, 204–216. Stuttgart – Weimar: Metzler.

Broich, Ulrich. 2000. „Intertextualität." In *Reallexikon der deutschen Literaturwissenschaft. Bd. 2. H* – O, eds. Harald Fricke – Georg Braungart – Klaus Grubmüller – Jan-Dirk Müller, 175–179. Berlin – New York: de Gruyter.

Broich, Ulrich. 1985. „Zur Einzeltextreferenz." In *Intertextualität: Formen, Funktionen, anglistische Fallstudien*, eds. Ulrich Broich – Manfred Pfister, 48–52. Tübingen: Niemeyer.

Čmejrková, Světla – Jana Hoffmannová, ed. 2012. „Intertextualita, polyfonie, heteroglosie." *Slovo a slovesnost* 73 (4).

Eco, Umberto. 1984. *Postille a Il nome della rosa.* Milano: Bompiani.

Eco, Umberto. 2004. „Poznámky k Menu ruže." In *Meno ruže*, Umberto Eco, 545–581. Bratislava: Svetová knižnica SME.

Feldmann, Doris – Sabilne Schülting. 2001. „Kristeva, Julia." In *Metzler Lexikon Literatur- und Kulturtheorie: Ansätze – Personen – Grundbegriffe*. 2., prepracované a rozšírené vydanie, ed. Angsar Nünning, 338–339. Stuttgart – Weimar: Metzler.

Genette, Gérard. 1979. *Introduction à l'architexte.* Paris: Seuil.

Genette, Gérard. 1982. *Palimpsestes: La littérature au second degré.* Paris: Seuil.

Genette, Gérard. 1987. *Seuils: Collection „Poétique".* Paris: Seuil.

Głowiński, Michał. 1986. „O intertextualności." *Pamiętniku Literacki* 77 (4): 75–100.

Hempfer, Klaus W. 1983. „Überlegungen zu einem Gültigkeitskriterium für Interpretationenen und ein komplexer Fall: Die italienische Epik der Renaissance." In *Interpretation: Das Paradigma der europäischen Renaissance-Literatur: Festschrift für Alfred Noyer-Weidner zum 60. Geburtstag*, eds. Klaus W. Hempfer – Gerhard Regn, 1–31. Wiesbaden: Steiner.

Hodrová, Daniela, ed. 1995. *Literatura v literatuře: Sborník referátů z literárněvědné konference 37. Bezručovy Opavy (13. – 14. 9. 1994).* Praha – Opava: Ústav pro českou literaturu AV ČR – Slezská univerzita.

Hodrová, Daniela. 2003. „Text mezi texty." *Česká literatura* 51 (5): 537–545.
Hoffmannová, Jana. 1997. *Stylistika a...* Praha: Trizonia.
Homoláč, Jiří. 1989. „Aluze v slovesných dílech uměleckých." *(Úvaha pojmoslovná). Slovo a slovesnost* 50 (4): 288–294.
Homoláč, Jiří. 1994. „Transtextovost a její typy." *Slovo a slovesnost* 55 (1): 18–33 a 55 (2): 99–105.
Homoláč, Jiří. 1996. *Intertextovost a utváření smyslu v textu*. Praha: Univerzita Karlova.
Jambor, Ján. 2009. „Architextualita v *Agnes*: Druhový a žánrový synkretizmus a viacnásobné genologické kódovanie v debute Petra Stamma." In *Genologické a medziliterárne štúdie I*, ed. Viera Žemberová, 55–63. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove.
Jambor, Ján. 2010. „Zum intertextuellen Zusammenhang zwischen Peter Stamms *Agnes* und Agatha Christies *Murder on the Orient Express* und *Murder with Mirrors* am Beispiel von Namensgebung und soziokulturellem Hintergrund von einigen Figuren." In *Internationale germanistische und translatologische Tagung Prešov 2008. Anlässlich des 70. Geburtstages von Ladislav Šimon*, eds. Norbert Conti – Marián Fedorko – Ján Jambor – Martina Kášová, 113–122. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity.
Jambor, Ján. 2012. „Von einem Mädchen über Solveig zu Agnes: Intertextuelle und intermediale Bezüge des Titels *Agnes* in entstehungsgeschichtlichen Zusammenhängen." *Slowakische Zeitschrift für Germanistik* 4 (2): 26–32.
Jambor, Ján. 2013. „Zur Rezeption von Gérard Genettes Begriff „architextualité" in der deutschsprachigen Literaturwissenschaft." In *Perspektiven der Auslandsgermanistik*, eds. Jörg Meier – Ingrid Puchalová, 143–154. Berlin: Weidler.
Košťálová, Dagmar. 2012. „Irena Brežnás *Die beste aller Welten* im Spiegel des Intertextualität-Diskurses: Ein Versuch." *Slowakische Zeitschrift für Germanistik* 4 (2): 7–17.
Krausová, Nora. 1988. „Bachtin, teória intertextu a vývin žánru." *Slovenská literatúra* 35 (4): 289–297.
Kristeva, Julia. 1968. „Problèmes de la structuration du texte." In *Tel Quel: Théorie d'ensemble*, Michel Foucault et al., 298–317. Paris: Seuil, 1968.
Kristeva, Julia. 1969: „Le mot, le dialogue et le roman." In *Sémiotiké: Recherche pour une sémanalyse*, Julia Kristeva, 145–173. Paris: Éditions du Seuil.
Kristeva, Julia. 1999. „Slovo, dialog a román." In *Julia Kristeva: Slovo, dialog a román. Texty o sémiotice*, 7–32. Praha: SOFIS – Pastelka.
Kristeva, Julia. 2008. „Slovo, dialog a román." In *Julia Kristeva: Polyfonie.* Významy, pohlaví, světy, ed. Vangelis Zingopis, 22–40. Břeclav: Malovaný kraj.
Lachmann, Renate. 1990. *Gedächtnis und Literatur: Intertextualität in der russischen Moderne*. Frankfurt/M.: Suhrkamp.
Lachmann, Renate. 1996. „Intertextualität." In *Fischer Lexikon Literatur. 3 Bde. Bd. 2. G – M*, ed. Ulfert Ricklefs, 794–809. Frankfurt/M.: Fischer.
Lachmann, Renate. 2002. *Memoria fantastika*. Praha: Herrmann a synové.
Mareš, Petr. 1985. „Citát v textu, zvláště uměleckém." In *Slavica pragensia* 25, ed. Viera Budovičová, 217–229. Praha: Univerzita Karlova.
Martínez, Matías. 1996. „Dialogizität, Intertextualität, Gedächtnis." In *Grundzüge der Literaturwissenschaft*, eds. Hein Ludwig Arnold – Heinrich Detering, 430–445. München: Deutscher Taschenbuch Verlag.
Nünning, Ansgar, ed. 2006. *Lexikon teorie literatury a kultury*. Editori českého vydania Jiří Trávníček a Jiří Holý. Brno: Host.
Pfister, Manfred. 1985a. „Konzepte der Intertextualität." In *Intertextualität: Formen,*

Funktionen, anglistische Fallstudien, eds. Ulrich Broich – Manfred Pfister, 1–30. Tübingen: Niemeyer.

Pfister, Manfred. 1985b. „Zur Systemreferenz." In *Intertextualität: Formen, Funktionen, anglistische Fallstudien*, eds. Ulrich Broich – Manfred Pfister, 52–58. Tübingen: Niemeyer.

Popovič, Anton. 1978. „Estetická metakomunikácia." In *Tvorba a recepcia: Estetická komunikácia a metakomunikácia*, František Miko – Anton Popovič, 239–383. Bratislava: Tatran.

Schahadat, Schamma. 1995. „Intertextualität: Lektüre – Text – Intertext." In *Einführung in die Literaturwissenschaft*, eds. Miltos Pechlivanos – Stefan Rieger – Wolfgang Struck – Michael Weitz, 366–377. Stuttgart – Weimar: Metzler.

Schahadat, Shamma. 1999. „Intertextovost: čtení – text – intertext." In *Úvod do literární vědy*, eds. Miltos Pechlivanos – Stefan Rieger – Wolfgang Struck – Michael Weitz, 357–367. Praha: Hermann & synové.

Stierle, Karlheinz. 1983. „Werk und Intertextualität." In *Dialog der Texte: Hamburger Kolloquium zur Intertextualität*, eds. Wolf Schmid – Wolf-Dieter Stempel, 7–26. Wien: Wiener Slawistischer Almanach, Sonderband 11.

Stocker, Peter. 1998. *Theorie der intertextuellen Lektüre: Modelle und Fallstudien.* Paderborn – München – Wien – Zürich: Schöningh.

Šimáková Speváková, Marína. 2015. *Podoby intertextuality v tvorbe Víťazoslava Hronca*. Novi Sad: Vojvođanska akademija nauka i umetnosti, Fondacija akademika Bogumila Hrabaka za publikovanje doktorskih disertacija.

Wolf, Werner. 2001. „Paratext." In *Metzler Lexikon Literatur- und Kulturtheorie: Ansätze – Personen – Grundbegriffe*. 2., prepracované a rozšírené vydanie, ed. Angsar Nünning, 491–492. Stuttgart – Weimar: Metzler.

Zapf, Hubert, 2001a. „Anxiety of influence." In *Metzler Lexikon Literatur- und Kulturtheorie: Ansätze – Personen – Grundbegriffe*. 2., prepracované a rozšírené vydanie, ed. Angsar Nünning, 22. Stuttgart – Weimar: Metzler.

Zapf, Hubert. 2001b. „Bloom, Harold." In *Metzler Lexikon Literatur- und Kulturtheorie: Ansätze – Personen – Grundbegriffe*. 2., prepracované a rozšírené vydanie, ed. Angsar Nünning, 22. Stuttgart – Weimar: Metzler.

Žilka, Tibor. 1995. *Text a posttext: Cestami poetiky a estetiky k postmoderne.* Nitra: Vysoká škola pedagogická. (2. vydanie Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa, 2011.)

Žilka, Tibor, ed. 1999. *Intertextualita v postmodernom umení*. Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa.

Žilka, Tibor. 2015. *Od intertextuality k intermedialite.* Nitra: Fakulta stredoeurópskych štúdií Univerzity Konštantína Filozofa.

Žilková, Marta. 2012. *Intertextuálne a intermediálne interpretácie*. Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa.